

Bez cīņas nav uzvaras!

BRĪVĪBA

LATVIJAS SOCIĀLDEMOKRATISKĀS
STRADNIEKU PARTIJAS IZDEVUMS
FREEDOM Periodical of the Latvian Social Democratic Party

Nr. 5. (159.)

STOKHOLMA

Maijs 1965. g.

Neatkarīgās Latvijas parlamentārā demokrātija

Šī gada 1. maijā pagāja 45 gadi, kopš 1920. g. sapulcējās Latvijas Satversmes sapulce, kas izveidoja mūsu neatkarīgās valsts parlamentāro demokrātiju. Ir tāpēc dibināti vēsturiskā skatījumā šodien vērtēt Latvijas demokrātijas sasniegumus un trūkumus, kā arī taisīt dažus slēdzienus nākotnei.

Saeimas darbs un sasniegumi

Mūsu demokrātijas pamatprincipi izteikti 1922. g. 7. novembra satversmē. Tā, līdzīgi citām Eiropas demokrātijām, dibinājās uz parlamentārisma pamatiem: Latvijas valdība bija atbildīga Saeimas priekšā, kuŗas uzticības votumu tai bija jāiegūst. Saeima bija Latvijas brīvvalsts galvenais orgāns.

Saeima bija vispirms likumdošanas iestāde, kuŗai piekrita likumu ierosināšana, izstrādāšana un pieņemšana trīs lasījumos. Likumprojektus vispirms apsprieda 18 dažādas komisijas un tad iesniedza Saeimas plenārsēdēm galīgai izlemšanai. Komisijās izveidojās lietpratēji galvenās valsts dzīves nozarēs un komisijas veica vērtīgu darbu. Saeimai piekrita arī ļoti svarīgās budžeta pārbaudes tiesības: valdības izstrādāto valsts budžeta projektu ikgadus vairākus mēnešus rūpīgi apsprieda, grozīja un papildināja Saeimas budžeta komisija un tad galīgo vārdu teica Saeimas plenārsēdēs, kur arī budžetu apsprieda dažas nedēļas. Tādā kārtā valdības darbs un valsts saimniecība bija pakļauti pastāvīgai tautas vēlēto deputātu kontrolei. Saeimai bija vēl citas kontroles tiesības: deputāti varēja iesniegt jautājumus un pieprasījumus par valdības vai atsevišķo ministru darbību. Šādā ceļā tika atklātas un novērstas daudzas nelikumības un vairākas valdības krita sakarā ar Saeimas neuzticības nobalsojumu, kāds sekoja pēc pieprasījumu apspriešanas. Saeima iecēla svarīgākos gadījumos īpašas parlamentāras izmeklēšanas komisijas un arī tām bija ievērojama nozīme. Saeimai piekrita likumu ratifikācija ar ārvalstīm, amnestijas un izpēsuma stāvokļa izlemšana. Mūsu parlamenta kreatīvā funkcijā ietilpa valsts prezidenta un valsts kontrolleņa ievēlēšana un tiesnešu apstiprināšana. Mūsu valsts likumīgie prezidenti J. Čakste, G. Zemgals un A. Kviesis ir Saeimas vēlēti. Beidzot Saeima ar 2/3 vairākumu varēja grozīt satversmi. Saeimas darbu vadīja priekšsēdis, divi viņa biedri, sekretārs un tā biedrs. Abi Saeimas priekšsēdži, Frīdrihs Vesmanis (1922.—25.) un Dr. Pauls Kalniņš (1925.—1934.) bija sociāldemokrāti, jo šo amatu pēc parlamentā-

ras tradīcijas piešķīra lielākai frakcijai, kāda visās Saeimās bija sociāldemokrātu frakcija.

Latvijas brīvības isajos gados darbojās četras Saeimas: pirmā 1922.—25. g., otrā 1925.—28. g., trešā 1928.—31. g., un ceturrtā 1931.—34. g. Saeimu vēlēja uz 3 gadiem un tai bija 100 deputātu. Latvijas četras Saeimas 12 gadu laikā apsprieda 2.352 likumprojektus, no kuŗiem pieņēma 1.122. Latvijas valsts likumu lielākā daļa pieņemta Saeimas, resp. brīvības laikā. Šis bija liels un vērtīgs darbs ar paliekošu vēsturisku nozīmi.

Saeimas trūkumi

Saeimai bija arī savi trūkumi, kas izskaidrojami ar jaunās valsts apstākļiem. Saeimās nebija stabila vairākuma, arvien darbojās koalīcijas valdības, kas balstījās uz 51—56 deputātiem un vairākām partijām un grupām. Stabils vairākuma trūkums radīja daudzās partijas un grupas, kādas bija pārstāvētas Latvijas parlamentos. 4. Saeimā bija 27 partijas un sīkas grupas, to skaitā 12 vieninieki, 5 divinieki un 3 trijnieki.

Daudzo partiju un mazo grupu izskaidrojums meklējams vairākos apstākļos. Vispirms Latvijas nacionālie un konfesionālie apstākļi bija par pamatu 11 nacionālo minoritāšu grupām un 3 Latgales partijām. Otrkārt latviešu pilsonība bija politiski ārkārtīgi saskaldīta: Saeimā ietilpa 12 latviešu pilsoņu grupas. Trešais un pats galvenais iemesls bija pārmērīgi proporcionālais vēlēšanu likums, kas visu Latviju sadalīja tikai piecos lielos vēlēšanu apgabalos un tādā kārtā deva iespēju iekļūt Saeimā arī visnecīgākām grupām.

Būtu laiks atmiest leģendu, ko gadiem ilgi izplata demokrātijas pretinieki. Proti, nekādā gadījumā nav iespējams apzīmēt par politiskām partijām vieninieku, divnieku un trijnieku sīkas grupas, kuŗām nebija ne savas ideoloģijas, ne organizācijas un kuŗas pašas arī nemaz par partijām nesauca. Būtu laiks atmiest tukšo un vēsturiski aplamo runāšanu par daudzām partijām, jo sīkās grupas faktiski nebija partijas. Patiesībā 4. Saeimā bija tikai astoņas partijas: sociāldemokrāti (21 dep.), zemnieku savienība (14), katoļi (8), jaunsaimnieki (7), dem. centrs (6), komunisti (7), Latgales progresisti (5) un vācbaltu apvienība (5). Šīm partijām kopā bija 73 deputāti.

Leģenda par satversmes vainu

Gadu desmitiem latviešu sabiedrībā un tagad atkal trimdā tiek pausta vēl

kāda cita leģenda, apgalvojums, it kā visi Saeimas trūkumi un sevišķi daudzās partijas un sīkās grupas esot bijusi „pārāk demokrātiskās” 1922. gada satversmes vaina. Lūk, vajadzējis pastiprināt valsts prezidenta un ministru kabineta varu un samazināt Saeimas tiesības, tad rastos stabila valdības un stipra valsts vara.

Šis apgalvojums neiztur nopietnu un zinātnisku kritiku. Valsts prezidentam patiesībā Satversme piešķīra lielu varu. Viņam piekrita likumu ierosināšana un likumprojektu iesniegšanas tiesība, suspensīvā veto tiesība pret Saeimas lēmumiem, t.i., prezidents varēja pieprasīt grozīt pieņemtos likumus un uzdot Saeimai tos caurskatīt otrreiz. Prezidents varēja ierosināt Saeimas atlaišanu, viņš iecēla diplomātus un paaugstināja pakāpēs virsniekus, un varēja sasaukt un vadīt ārkārtējās ministru kabineta sēdes. Beidzot prezidentam piekrita apzēģošanas tiesības. Patiesībā neatkarīgās un parlamentārās Latvijas prezidentam bija lielāka vara nekā Vācijas un Itālijas prezidentam, Zviedrijas karalim un Anglijas karalienei, lai minētu tikai dažus svarīgākos salīdzinājumus. Atskaitot Čaksti, valsts prezidenti tomēr neizmantoja savas tiesības. Tā bija šo prezidentu un nevis satversmes vaina. Piem. kāpēc tad Kviesis neierosināja 4. Saeimas atlaišanu, ja viņa bijusi tik „darba nespējīga”, kā to bieži dzird apgalvojot?

Tāpat arī valdībai bija liela vara, tai nevien piekrita likumprojektu izstrādāšanas tiesība, bet satversmes 81. pants deva ministru kabinetam bez tam vēl tiesības izdot Saeimas sesiju starplaikā rīkojumus ar likuma spēku. Šādu tiesību Eiropas demokrātisko valstu valdību vairumam šodien nav.

Tiesību un varas valsts prezidentam un valdībai bija pietiekami, tāpēc nevajadzēja grozīt satversmi. Turklāt šādā ceļā nepavisam nenovērstu daudzās partijas un grupas nestabilo vairākumu Saeimā.

Bija nepeiciešams grozīt vēlēšanu likumu!

Daudzās partijas un grupas izsauca nevis „slikta” satversme, bet gan tiešām sliktu vēlēšanu likumu. Grozot satversmi, vēlēšanu likums netiktu grozīts. Saeimas darbības trūkumus varēja novērst, grozot vēlēšanu likumu.

Igaunija jau 1926. g. bija ievadījusi šo reformu, ievēdot savā vēlēšanu likumā noteikumu, ka sīkās grupas neiegūst mandātus parlamentā. Līdzīgu ierobežojumu ievēda pirms kara arī Čehoslovākija. Pēc kara šis jautājums ir līdzīgi atrisināts arī Vācijā ar tā saukto „piecnieku klauzulu”: partijas, kas neiegūst vismaz 5 deputātus, vispār netiek pieļautas bundestagā. Modernā politiskā zinātne šo jautājumu ir praktiski atrisinājusi jau sen: lai nodrošinātu darba spējīgu vairākumu parlamentā, vēlēšanu likumā jāievēd ierobežojumi pret sīkām grupām, citādi piepaturot proporcionālo vēlēšanu sistēmu.

Kas bija darāms Latvijā? Vajadzēja vispirms ievest vēlēšanu likumā šo piecnieku klauzulu, tad partiju skaits būtu automātiski samazināts uz 8 partijām pēc 1931. g. datiem. Otrkārt, mazo partiju un grupu skaitu varēja samazināt vēl vairāk, atceļot nedaudzos lielos vēlēšanu apgabalus, kādu mums toreiz bija pieci un viņu vietā ievēdot lielāku skaitu (apm. divdesmit) mazu vēlēšanu apgabalu. Tādā gadījumā Saeimā būtu iekļuvušas tikai 5 vai 6 partijas un tās visas būtu bijušas lielas partijas. Treškārt,

šoreiz par brīvās Latvijas laikā uzcelto Raiņa pieminekli un tā atklāšanu Raiņa kapos, iespiesta Rīgas presē. Autors, kā jau pienākas, vispirms apjūsmo Raiņa otrā pieminekļa veidošanu, ko tagad bij. Esplanādē izdarot vesela akmeņkaļu brigāde ar pneimatiskajiem urbjiem. Uzceltais šķūnis esot gaišs un tur atrodoties arī kāda pārvietojamā krāsniņa. Bet kā bijis pirms 30 gadiem! Akmeņkaļu šķūnis pie Raiņa kapa izskatījies nomelnējis, ar šauriem logiem. Visa kalšana tur bijusi jāizdara tikai ar roku spēku, bet rokas salušanas. Skulptūra tomēr izdevusies lieliska. Tālāk teikts sekojošais: „Tad atnāca 1934. gada maija fašistiskā apvērsuma melnā ēna un nogulās arī pār topošo lielisko skulptūru. Kad Raiņa kapa piemineklis bija gatavs, aizlīdzēja tā oficiālu atklāšanu. Tomēr darba ļaudis nāca plašā straumē un ieslēdza šo Raiņa dzīves un darba simbolu savās sirdīs”.

Atcerēsimies, kā tas bija notika istenībā. Drīz pēc Raiņa nāves nodibinājās biedrība: **J. Raiņa piemiņas fonds**. Tā uzdevums bija uzturēt dzīvu un godināt Raiņa piemiņu, gādāt par pieminekļa celšanu, izdot attiecīgu literatūru, dibināt mūzeju un stipendijas Raiņa vārdā. Fonda dibināšanas sapulce notika 1929. g. 8. decembrī. Par biedrēm Fondā iestājās strādnieku organizācijas un kultūras iestādes (atskaitot kreisos arod-

varēja pēc Dānijas parauga vēlēšanu likumā noteikt, ka kandidātus var iesniegt vienīgi partijas, kurām ir vismaz 2 vai 3 tūkstoši organizētu partijas biedru. Ceturtkārt, vajadzēja noteikt, ka vēlētajiem var balsot tikai savā vēlēšanu iecirknī, kā tas ir Zviedrijā, lai novērstu balsotāju mākslīgu pārvešanu uz citiem iecirkņiem, kā to pastāvīgi praktizēja vācbaltu partija.

Visu to varēja sasniegt bez satveršanas grozīšanas, izdarot vienīgi attiecīgās pārmaiņas Saeimas vēlēšanu likumā. To varēja izdarīt Saeimā ar vienkāršu balsu vairākumu, un šāds vairākums bija gūstams, ja galvenās latviešu partijas to būtu vēlējušas darīt.

Kāpēc negrozīja vēlēšanu likumu 1934. gadā?

Šādu vēlēšanu likuma grozījuma projektu 1934. gada pavasarī ierosināja sociāldemokrāti. Saeimas publisko tiesību komisija uzdeva šo rindu autoram izstrādāt grozījumu projektu. Tomēr Ulmaņa-Bērziņa grupa to nēgribēja, viņiem rūpēja apvērsums, ne Saeimas trūkumu novēršana. Ulmaņa nolūks bija nevis labot demokrātiju, bet gan iznīcināt to. Skajā propagandā pret daudzajām partijām bija tikai līdzeklis demokrātijas kompromitēšanai. Ulmanim nebija vajadzīgs izskaust no Saeimas sīkās grupas, bet gan noliegt visas politiskās partijas, ko viņš kopā ar Bērziņu u.c. apvērsuma viriem panāca.

Šādos apstākļos ir vēsturiski nepatiesa un politiski aplama mūžīgā kļaidāšana par daudzajām partijām, ko vēl tagad dzirdam, jo taisni šie kļaidāji neko nēgribēja darīt, lai sīkās grupas izskaustu.

Šis isais neatkarīgās Latvijas parlamentārās demokrātijas sasniegumu un trūkumu iztirzājums lai sniedz mums principiālu skaidrību lietās, kam būs kādreiz praktiska nozīme arī nākotnē.

B. Kalniņš

niekus — tā laika komunistus, kas Raiņi izslēdza no sava vidus). Biedros bija arī Darba jaunatne, SSS u.c. progresīvās intelligences organizācijas. Pirmajā valdē ievēlēja Dr. Paulu Kalniņu (pridis), K. Dziļleju (sekr.), I. Rītiņu (kas.), V. Bastjāni, A. Bērziņu, E. Dimāru-Reneslāci un J. Kārklīņu. Ziedojumi nāca no organizācijām, iestādēm un atsevišķām personām. Divu gadu laikā Fonda rīcībā bija jau ap 40.000 latu. Prāvāko summu deva Raiņa piemiņas pastmarkas — 24.260 latus jeb 61,5 proc. no kopsummas. Par savu pirmo uzdevumu Fonds ievēlēja pieminekli Raiņa kapos, kam sacensību izsludināja 1931. g. decembrī. Līdz nāc. gada februārim ienāca 35 meti. Saziņā ar žūrijas komisiju (doc. Stālbergs, arch. Tilmanis, tēln. Dzenis un Melders, kritiķi J. Madernieks un U. Skulme), Fonda valde nolēma realizēt divu autoru kombinētu projektu: kolonādi pēc arch. P. Ātrēna meta un figūrālo veidojumu pēc K. Baumaņa (Zemdegas) meta, ar Raiņa motto: Un mūžam celsies viņš ar saules lēktu... Būvdarbus veica uzņēmējs D. Dambekalns. Kolonāde celta no Raunas šūnakmeņa, figūra cirsta no Latvijas sarkanā granīta un izmaksāja ap 30.000 latu. Pieminekļa oficiālais atklāšanas akts notika 1932. gada 11. septembrī, plkst. 2 dienā, Raiņa kapos. Tur bija saplūduši tiešām plaša un varena strādnieku un pilsoņu straume, tikai komunistu tajā nebija — un tāpēc nav brīnums, ka viņiem šis svinīgais gadījums tagad aizmirsies. Tas jānolūst arī tāpēc, ka atklāšanu izdarīja Saeimas priekšsēdis, sociāldemokrāts P. Kalniņš, par ko liecina svinību programma: 1. Sēru maršs (Dzelzceļnieku sav. orķestris), 2. Dr. P. Kalniņa atklāšanas runa, 3. Aspazijas runa, 4. Raiņa—Sirds ir tik grūta (Reitera koris), 5. K. Dziļlejas runa, 6. K. Skalbes runa, 7. Daba un dvēsele (Reitera koris), 8. Iestāžu un organizāciju pārstāvju runas, 9. Sēru mūzika.

Ulmaņa diktatūra daudz ko pēc boļševiku parauga aizlīdzēja, konfiscēja un nacionālizēja, ar strādnieku līdzekļiem uzcelto Tautas namu neizslēdzot, bet tik varens gan Ulmanis nebija, ka turpat divus gadus pirms valsts varas sagrābšanas viņš šo Raiņa pieminekļa atklāšanas aktu spētu noliegt. J.K.

LSDSP kopā ar Raiņa un Aspazijas Fondu rīko sestdien, 11. septembrī pl. 18. Stokholmas Tautas nama F zālē

J. Raiņa 100. dzimšanas dienas piemiņas aktu

Referāti par Raiņa politisko un literāro darbu, plaša mākslinieciska programma.

KARĀ DIENESTS STUDENTIEM LATVIJĀ

Līdz šim Latvijas studenti bija atbrīvoti no tiešās karaklausības, bet militāro apmācību ieguva savu augstskolu militāro katedru vadībā. Tagad PSRS augstākās padomes prezidijs izdevis 27. martā dekrētu, kas ievieš viena gada obligatorisko kara dienestu visiem, kas beiguši augstskolas. Pēc viena gada viņi var turēt eksāmenus uz rezerves virsnieka gradu. Sākot ar 1965. g. visi studenti iegūst tiesību atlikt iesaukšanu kara dienestā līdz augstskolas beigšanai.

Kāds vācu militārs autors V. Haupts nesen izdevis darbu par 1941. g. kara gājienu Baltijā (W. Haupt, Baltikum 1941. Die Geschichte eines ungelösten Problems. Neckargemünd 1963.). Autors galvenām kārtām apraksta militāras operācijas, bet bez tam sniedz arī dažas ziņas par Baltijas vēsturi un vācu okupācijas civilo pārvaldi.

Vācu civilpārvalde ieviesta Latvijā tikai 1941. g. 20. augustā pēc tam, kad Rozenbergs 12. jūlijā bija pašam Hitleram žēlojies, ka militārie stābi atļaujot latviešiem dibināt pārvaldes organus. 17. jūlijā Hitlers tad izdevis savu rīkojumu par okupēto „Austrumu apgabalu pārvaldi”. Pēc tam Latvijā darbojās 25.000 civilu vācu okupācijas ierēdņi. Šāds stāvoklis izsauca lielu neapmierinātību tajos latviešos, kas bija „no vācu okupācijas gaidījuši savu zemju brīvības un neatkarības atjaunošanu”. Šādu rīcību autors apzīmē par vienu no „vismagākām” kļūdām un par „egoistisku vācu nacionālo politiku”. Autors min arī datus par latviešu „brīvprātīgo” skaitu vācu bruņotos spēkos: ieroču SS 31.500, policijas bataljonos 15.644 un pārējās armijas daļās 65.000, kopā tātad 112.000.

Autors noslēdz savu darbu ar konstatējumu, ka 1941. g. bijis iespējams nevien atjaunot Baltijas valstu patstāvību, bet arī „dot viņām neatkarību no karo-tājām valstīm”, izslēgt tās no kara un tādā kārtā nodrošināt to eksistenci. Nacionālsociālistiskā okupācijas politika turpretim apgājusies ar Baltijas valstīm kā ar okupētu teritoriju un tas novedis pie tā, ka pakāpeniski „arvien vairāk pieauga tās vietējās politiskās aprindas, kas cerēja ar rietumu valstu palīdzību atjaunot savas republikas”. Galu galā Baltijas problēma palikusi neatrisināta līdz mūsu dienām.

Haupts pielaiz dažas faktiskas kļūdas. Piem., viņš nepareizi apgalvo, it kā Ulmanis 1940. g. „attēicies iecelt” komunistu valdību (27. lpp.), 1941. g. 22. jūnijā padomju Baltijas kara apgabala virspavēlnieks sen vairs nebija ģen. Kuzņecovs (179. lpp.), bet gan ģenerālpulkvedis Laktionovs, kurš Staļins lika pēc atkāpšanās no Latvijas nošaut. B.K.

„QUICK”.

viens no Vācijas visizplatītākajiem ilustrētajiem nedēļas žurnāliem, lievietojis Nr. 13. sava Brazīlijas korespondenta J. Heidekera plašu reportāžu ar daudzām fotoattēliem par H. Cukura nogalināšanu — „In Uruguay erschossen: der Schlächter von Riga”.

PALICIS NESODĪTS

„Londonas Avīze” vēltijusi kādu rakstu kara noziedznieku sodīšanai. Tur gluži pamatoti tiek atzīmēts, ka „nesodīts vēl arvien ir palicis čekists Sustins”, uz kura pavēli vismaz 1355 cilvēki zaudēja savas dzīvības 1941. g. Pareizi, tikai atliek jautāt, kāpēc „Lond. Avīze” nekad nav ne ar vienu vienīgu vārdu atzīmējusi, ka nesodīti vēl arvien ir palikuši Arājs, Teidemanis un Štiglics, uz kuru pavēlēm tika nogalināti daudzi tūkstoši Latvijas pilsoņu, latvieši un zīdi?

LATVIJAS IEDZIVOTAJI

Nupat Maskavā ar lielu kavēšanos iznākusi statistiskā gada grāmata ar datiem par 1963. g. (Narodnoe chozjajstvo SSSR v 1963. g.). Tur Latvijas iedzīvotāju skaits uzdots 2.217.000, no tiem Rīgā dzīvo 645.000. 60 proc. dzīvo pilsētās un 40 proc. uz laukiem. Uz 1 kvkm ir 34,8 iedzīvotāju.

Dzīves standarta izlīdzinājuma problēmas

Zviedrijā

Arodorganizāciju apvienības (LO) un ierēdņu centrālā organizāciju ar darba devējiem uz divi gadiem noslēgtie kolektīvie līgumi ieiet savā otrā gada posmā un gadu laikā paaugstinātē algu tarifi 1965. g. stājusies spēkā. LO sekretarā šie paaugstinājumi ir 2,9 proc. un ierēdņiem caurmērā 5 proc. Fin. ministrs Strengs ir nācis rīksdāgā ar jauno valsts budžeta priekšlikumu un jauniem tiešo un netiešo nodokļu pārkārtojumiem. Pēc nodokļu pārkārtojuma, nopelnot gadā zem 20.000 kr., saņem zināmus nodokļu atvieglojumus, bet augstākie ienākumi tiek aplikti ar lielāku nodokli. Ieņēm vārdiem — jaunā nodokļu sistēma iziet uz pastiprinātu reālo ienākumu izlīdzināšanu.

Varētu domāt, ka strādnieku un ierēdņu arodorganizācijās jaunie nodokļu pārkārtojumi izsauks vispārēju apmierinātību, bet izrādās, ka org. lēksienē tie ienes lielas nesaskaņas. Strādnieku arod biedrības organizētie labāk kvalificētie strādnieki un dažādie speciālisti saņem gada atalgojumu, kas tālu pārsniedz fin. min. fiksēto 20.000 kr. robežu. Vēl smagāki pārkārtojumi skar ģimenes, kur vīrs un sieva strādā algotu darbu, jo nodokļu likmi nosaka abu kopējais ienākums. Ierēdņu organizācijās stāvoklis ir līdzīgs. Profitē mazie ierēdņi, bet zaudē augstākie un ģimenes, kur abi strādā. Visapmierinātākie ir sīkie zemnieki, mazie uzņēmēji un tirgotāji, kuŗu ienākumi, vismaz pēc viņu pašu nodokļu deklarācijām, nepārsniedz caurmērā 10.000 kr. gadā. Neapmierināto pusē paliek divas lielas grupas — kvalificētie strādnieki ar samērā augstu atalgojumu un augstākie ierēdņi. Saprota, ka šīm grupām jāpieskaita arī brīvo profesiju darbinieki, kā ārsti, advokāti u.c.

Visumā valdības, resp. finanču min. nodokļu projekts uzskatāms kā mēģinājums kompensēt zemāk atalgotu strādnieku un ierēdņu grupas, kā arī sīko zemniecību, kuŗu ienākumu līmenis nepieaug vienmērīgi ar pārējo grupu ienākumiem. Neskatoties uz ieinteresēto partu pieliktām pūlēm, ienākumu diference starp zemākām ienākumu grupām nemazinājas, bet izrāda tendenci pieaugt. Jākonstatē, ka valdības un arodorganizāciju algu politika ir cietusi neveiksmi. Citiem vārdiem — algu attīstībai ir sava īpatnā likumība, kuŗu var gan daļēji iespaidot un korigēt, bet nevar noteikt.

Faktiskais, caur kolektīviem līgumiem fiksētais algu pielikums 1965. g., ņemot vērā cenu celšanos, nav devis visām darba ņēmēju grupām reālu dzīves standarta pacelšumu. Dažas grupas, kuŗas skar ievērojamāki nodokļu paaugstinājumi, rēķinās pat ar stāvokļa pasliktināšanos. Problēma Zviedrijas apstākļos nav jauna un arī viņas atrisinājums sagaidāms parastais. Strādnieki vienmēr savus ienākumus ir pacēluš ar intensīvāku darbu, kuŗa rezultātā iestājas tā sauktā algu slīdēšana uz augšu un kuŗu arī 1965. g. rēķina apm. uz 5 proc. Tādā kārtā kopējais algu pacelšums rūpniecības sektorā paredzams uz apm. 8 proc. Sliktāks stāvoklis ir ierēdņiem, kuŗu vienīgā iespēja celt savus ienākumus paliek papildus darbs brīvlaikā, vai arī stāties darbā otram ģimenes loceklim. Statistika rāda, ka notiek viens kā otrs samērā plašos apmēros. Prasības pēc dzīves ērtībām, pēc dzīves standarta uzlabojuma aug ātrāk, kā ie-

spējas viņas sasniegt. Piecu dienu darba nedēļa faktiski ir jau realitāte, četru nedēļu atvaļinājums arī strādniekiem nodrošināts ar likumu. Auto, ārzemju atvaļinājums, laiva vai vasaras māja ir jānopelna un tas neiet uz reizi, algu aploksne izliekas vienmēr par vieglu. Nav brīnums, ka šī labklājības zemē ir arī daudz neapmierināto, un viņu pieaugums, sevišķi pēdējos gados, rekrutējas no grupām ar augstākiem gada ienākumiem.

Jaunais nodokļu pārkārtojums, vispārējā algu un cenu attīstība tiek plaši iztirzāta presē un arī strādnieku, ierēdņu un zemniecības centrālās organizācijās. Spriežot pēc debašu toņa, sevišķi arodorganizācijās, nākošās sarunās par jauniem algu tarifiem var sagaidīt daudz asāku nostāju no lielo strādnieku un ierēdņu organizāciju puses. No dažām mazākām speciālistu un akadēmiku organizācijām sagaidāmas tīri ekstrēmas prasības.

Netrūkst daudz un dažādu projektu un priekšlikumu, lai algu-cenu spirāles tieksanos uz augšu un līdz ar to naudas vērtības samazināšanos apturētu, vai vismaz nobremzētu. Visradikālākā būs gan laikam prasība padot visas ražošanas nozares brīvai konkurencei, atmetot katru protekcionismu arī lauksaimniecības ražošanai. Piem. „Metallarbetaren” (metiens 330.000) raksta, ka ražošanas sektoros, kuŗi nav padoti starptautiskai konkurencei, cenas ceļas nesamērīgi ātrāk kā tur, kur cenas noteic pasaules tirgus. Tas nav tikai valsts pārvaldes un aizsardzības aparāts, kas kļūst dārgāki un dārgāki, pa daļai katras konkurences trūkuma dēļ. Visjūtāmākā cenu celšanās konstatējama pārtikas produktu ražošanā un sadalē, kur pēdējo piecu gadu laikā cenas cēlušas par 32 procentēm. Būvniecībā cenas cēlušas tānī pašā laikā posmā par 27 proc. Abas šīs ražošanas nozares nav padotas starptautiskai konkurencei. Dārgais uzturs un dzīvokļi apēd lielāko daļu no algas pieaugumiem.

Pēc oficiālā pārskata par cenu attīstību pēdējos 5 gados izrādās, ka ir rūpniecības nozares, kur cenas nav cēlušas, bet pat kritušas. Piem. metālrūpniecībā, kur būvniecībā milzīgos vairumos patērētais stieģrojamā tērauds 1964. g. dec. bija 1—2 proc. lētāks kā 1959. g. dec., un konservu rūpniecībā plaši lietotais skārs par 18 proc. lētāks, neskatoties uz to, ka darba algas min. nozarēs tānī pašā laikā cēlušas par 54 proc. un izmaksas akcionāriem par 65 proc. Piezīmējams, ka izmaksas akciju īpašniekiem, salīdzinot ar algu posteni, sastāda samērā mazu summu un, ja piem. akciju izmaksas konfiscētu un izlietotu algu paaugstināšanai, algas nepaceltos vairāk kā 6—8 proc. Šāds stāvoklis panākts pateicoties tālu ejošai racionālizācijai, saprātīgai algu politikai, arī no arodorganizāciju puses, un asai ārzemju konkurencei. Metālrūpniecība strādā galvenokārt eksportam: lai varētu pārdot, cenas jātur zemas un kvalitāte augsta. Tas zviedru metālrūpniecībai ir izdevies. Nepārprotami, ja metālrūpniecība nebūtu padota konkurencei, cenu līmenis šīs nozares ražojumiem būtu daudz augstāks.

Citāds stāvoklis ir pārtikas līdzekļu ražošanā. Pārtikas līdzekļu produkcija un sadale tiek sargāta ar speciāliem līgumiem un muiņas mūriem. Starptautiskā konkurence nespiež uz tālejošu racionālizāciju un produktīvāku ražo-

šanu. Ja pārtikas produktus varētu brīvi importēt un lauksaimniecības ražojumi būtu padoti tiem pašiem likumiem kā metālrūpniecība, cenas pārtikas produktiem būtu šodien tādat pat, kā 1959. gadā.

Vadoties no rūpniecības strādnieku un ierēdņu viedokļa, recepte jau būtu laba un, droši vien, dotu arī panākumus, ja soc. dem. Zviedrijas valdībai nebūtu jādomā arī par zemnieku labklājību. Zemnieks paliek zemnieks arī Zviedrijā un viņa piemērošanās jauniem ražošanas apstākļiem un papēmieniem notiek lēni. Valdības pieliktās pūles visādā veidā celt zemniecības ienākumus, nebalstoties vienīgi uz tiešu vai netiešu protekcionismu, rezultātus dod ļoti lēni un vismaz tuvākos desmit gados vienīgais ceļš, lai turētu zemniecības ienākumus pārējo šķiru līmenī, būs līdzšinējais — ar muiņas mūriem, protekcionismu un sevišķiem līgumiem, kuŗi nodrošina lauksaimniecības produktiem noteiktas augstas cenas.

Neapšaubāmi, ka zemniecības dzīves standarts Zviedrijā ir daudz augstāks kā zemniecībai ASV un Eiropas zemēs, nemaz nerunājot par pad. Krieviju, bet viņš ir tomēr zemāks, kā rūpniecības strādniekiem, kaut gan plaša pēdējos gados uzrādā tendenci izlīdzināties. Tā soc. dem. valdībai arī turpmāk būs jāatrod ceļi zemnieku labklājības celšanai, neskatoties uz lielo un iespaidīgo strādnieku organizāciju iebedumiem.

Labklājība Zviedrijā nav domāta tikai vienai tautas daļai vai šķirai, bet visai tautai, kaut mums dažreiz liekas, ka vismaz ienākumu izlīdzināšanas ceļš iet jau par tālu.

Rbs.

PROFESORS JĀNIS MEDIŅŠ RĪGĀ

Mūsu ievērojamais skapradis ieradās Rīgā satikties ar savu brālī komponistu Jēkabu Mediņu un apsveikt to viņa 80 gadu jubilejā. Interesanti atkal bija vērot mūsu trimdas preses reakciju. Dažos laikrakstos parādījās tikai īsas atzīmes, nelokāmās stājas trubadūri savā izdevumā, protams, saredzēja atkal koeksistences briesmas un vēdināja veco tekstu par atbildības sajūtu u.t.t. Kas tad nu noticis? Jānis Mediņš, tajās reizēs, kad kautkas bijis jāsaaka, savos vārdos bijis ļoti skops, līdz šim nav ziņu, ka okupanti varētu viņa ierašanos Rīgā kaut kādā veidā ierakstīt savu panākumu kontā. Tieši otrādi: Rīgā noticis Jāņa Mediņa darbu vakars, kuŗā klausītāju ovācijas trimdā dzīvojošam komponistam brāzmojušas ar tādu spēku, ka sākušas līdzināties demonstrācijai. Demonstrācijai par ko un pret ko? To mēs visi labi zinām, tā bija pateicība par viņa doto mūsu tautai un kultūrai, tā bija arī pateicība par viņa gara sīkstumu, izvēloties ne vieglāko ceļu pēdējos divdesmit gados. Jānis Mediņš ir spējis dot daļai latviešu mākslas cienītāju šodien Rīgā nevien māksliniecisku, bet arī dziļi nacionālu pārdzīvojumu. Kādi nieki un sīkumi pret to ir krieviem paklausīgo kalpiņu šādi, vai tādi komentāri savos rakstos un radio, no kuŗiem, acīmredzami, tik ļoti baidās mūsu dažādo noliedzēju rezolūciju sacerētāji dažādu pakāpju galotņu organizācijās.

Garīgas pretestības uzturēšana mūsu tautā ir vissvarīgākais mūsu pienākums. Iespēju palīdzēt šīn ziņā no trimdas nav pārāk daudz. Pateicība, nevis zaimi un aizdomas tiem, kas ko var darīt. —rs

Neatrisināmais jautājums Padomju savienībā – lauksaimniecība

Pagājis jau vairāk kā mēnesis, kopš Pad. savienības komunistiskās partijas jaunais vadītājs pēc Čruščova gāšanas — Leonīds Brežņevs savā ziņojumā centrālkomitejai atklāja ainu, kas līdz šim neredzētā asumā rādīja padomju lauksaimniecības katastrofālo situāciju. Viss ziņojums bija viena vienīga pierādījumu virkne, ka viņa priekštecis, neraugoties uz visiem apgalvojumiem, varenēm žestiem un solījumiem, bijis totāli nespējīgs nostādīt uz kājām padomju lauksaimniecību. Pirms vairāk kā gada Nikita Čruščovs atzina par nepieciešamu ievēlēt kimiskā industrija lauksaimniecības vajadzībām vairāk kā 42 miljardus rubļu, lai vienā rokas mājienā atrisinātu mūžīgo problēmu. Tagad viņa mantinieki sola tautai vēl daudz vairāk — jaunās brīnumzāles, kas vairs nesauca tikai kimiskā industrija, maksās 72 miljardus rubļu!

Skaitlis ir gandrīz astronomisks. Pat ja ieguldījumi antvers piecu gadu laikā 14,2 miljardi rubļu gadā, ja salīdzina ar pēdējo Pad. sav-bas oficiālo budžetu, kur visi izdevumi sasniedz 99,4 milj. rubļu, ir pat vairāk, nekā oficiālā summa brunošanās vajadzībām. Šie nāvējie izdevumi, protams, ir daudz lielāki, oficiāli arī ārzemēm domāti, statistikai nododot tikai to, kas piemērots.

41 miljārdus no paredzētās summas aizies izveidojot produkcijas līdzekļu aparātu, pārējie jaunbūvēm, kā to Brežņevs specificēja savā ziņojumā.

Milzīgās nepieciešamo ieguldījumu summas runā jau pašas par sevi un dod liecību par padomju lauksaimniecības katastrofālo situāciju. Taču vērts piešķirties arī sīkākām detaļām. Pēdējā septiņgades plānā (1959.—1965.) bija paredzēts, ka lauksaimniecības bruto produkcija pieaugs par 70 proc. Sešu pirmo gadu laikā pieaugums bijis tikai 10 proc. Pēdējo piecu gadu laikā — tikai 2 proc.

Pēdējo 10 gadu laikā plāni par labības nodošanu valstij izpildīti tikai 1956., 1958. un 1964. g. Tas nozīmē, ka sešu gadu laikā no 1958. g. līdz 1964. g. tikai vienu vienīgu reizi līdzies nonākt līdz plānā paredzētam līmenim. Šī sausā statistika tad arī pierāda skaidri un gaiši, cik labils stāvoklis ir pārtikas frontē, ka bez importa no „sapuvušiem” rietumiem vienmēr nevar celt maizes riecenu galda.

Lauksaimniecības mašīnu produkcija atrodas tālu no nepieciešamās kapacitātes. Jaunie vadoņi atrod, ka nepieciešamas vismaz 80 jaunas fabrikas, lai stāvokli saglabātu. Taču ir vēl kas jaunāks — tikai 60 proc. boīto mašīnu šodien var izlabot. Ap 1300 lauksaimniecības uzņēmumu un mašīnu-tractoru staciju neesot nekādu iespēju salabot sabojātās mašīnas. 12 proc. kolektīvo saimniecību ir bez elektrības, lauksaimniecībai aiziet tikai 4 proc. visas padomju valsts elektriskās enerģijas produkcijas.

Ka Brežņevs tik atklāti ar skaitļu materiālu (un tas katrā ziņā nebūs pārsnāgts) parāda katastrofālo situāciju, izskaidrojams arī ar to, ka tāda veida vislabāk iznīcināt kritušo vadoni, kā arī jau laikus segties pret nākotnes grūtībām, jo izejas pozīcijas bijušas tik vājas. Šie toņi jau pazīstami no iepriekšējam varu maiņām.

Ko tad nolemts darīt jaunās ēras pašsākumā? Nolemts samazināt un noteikt ilgākam laikam uz priekšu obligātās no-

devas valstij, paaugstināt cenas valstij nodotiem produktiem, kā graudkopībā, tā lopkopībā, dažos ektoros pat līdz 100 proc., dot augstus pielikumus, pat līdz 50 proc. par virs plāna nodoto kvantum, kā arī ievēlēt rubļu miljardus jaunās mašīnās, mākslīgos mēslas, mākslīgā apūdeņošanā un elektrofikācijā. Centrālkomitejas direktīva skan jauki — vairāk pašiem zemniekiem, vairāk valstij, jāatrod harmonija zemnieku interešu un valsts prasību starpā.

Jāmēģina panākt katrā kolchoza un sovchoza attīstīšanās virzienā, lai tie kļūtu par saimnieciskām vienībām, kas atmaksājas, tā tad jāstrādā ar uzņēmuma pelņas principu, kā to vienā, otrā vietā sāk mēģināt arī rūpniecības uzņēmumos. Zemniekus vilina ar jaunām brīvībām: jāizbeidz ierobežojumi piemājas laucīņu kopšanā un to dotās produkcijas izvērtē, kopsaimniecībām jādod lielāka pašnoteikšanās, iespēja pašiem paturēt ar labu darbu iegūto pelņu, kā arī pašiem noteikt ieguldījumu veidus un apmērus savās saimniecībās. Šie signāli nav ne pārāk jauni, ne arī tik lielā pretstatā tiem, ko sludināja Čruščovs savas varas laikā, taču eksperti Maskavā saredz zināmas principiālas atšķirības.

Vispirms Čruščova mantinieku patentmedicīna grib iedvest zemniekos jaunu darba interesi. Paaugstinātas iepirkšanas cenas, piemaksas par virsplā-

na nodoto un dažādo aizliegumu vismaz daļēji atceļšana un mikstināšana izsoltas cerībā darīt galu vienaldzībai un darba prieka trūkumam, kas ir visas padomju lauksaimniecības kopējā iezīme. Ar Čruščovu runāja daudz par materiālo palīdzību lauksaimniecībai, bet galvenā vēriba tika piešķirta ārējo palīgīdzekļu ražošanai un došanai, kā piem., mākslīgiem mēsliem un mākslīgāi apūdeņošanai.

Otrkārt, jaunie varas mantinieki grib strādāt ar ilgtermiņa plāniem un noteikumiem — valstij nododamo ražojumu daudzums noteikts vienāds līdz pat 1970. gadam — kamēr agrāk brīnumus solīja ar katru gadu mainītiem viena gada plāniem, lai arī dažādu piec- un septiņ-gažu nekad nav trūcis.

Treškārt, jaunie Kremļa kungi, liekas, definitīvi atmetuši kādreizējo Čruščova domu par pakāpenisku pāreju tikai uz valsts saimniecību. Savā ziņojumā Brežņevs apstiprināja, ka līdzšinējā sistēma ar kolchoziem un sovchoziem pastāvēs arī uz priekšu.

Vai šķicētie jaunie plāni būtu godīgi mēģinājums, kam tie paši tā izstrādātāji? Vai tie ir reāli? Neatbildēto jautājumu ir milzums. Karogi un plakāti Kremļa sarīkojumu telpās novākti. Sākusies atkal pelēka darba diena, tā nāks ar jauniem, mūsdienu, padomju sistēmai neatrisināmiem jautājumiem. Šodien apmierināsimies ar vienu vienīgu — no kurienes nēms tos 72 miljardus? Jo ir jau tā, ja ķēķis par īsu, nekādi nevar apsegt reizē kaklu un kājas. Sigma.

Apvērsuma mēģinājums Bulgārijā

Kad sāka klist baumas par neizdevušos apvērsumu Bulgārijā, oficiālais ziņu birojs BTA pasteidzās ziņot, ka nekas tāds neesot noticis. Šī ziņojuma puse garīgi nesaskanēja ar kādu citu, kur arī oficiāli tika ziņots par augstu varasviru atceļšanu, pašnāvību un taml. Arestētās personas esot nodarbojušās ar illegālu politisku darbību. Apceļināto vidū ir arī Sofijas militārā garnizona priekšnieks ģenerālis Aņevs, tas jau nozīmē ko pavisam nopietnu, jo katram zināms, ka šāda postņa iepērmējam komunistiskās valsts galvas pilsētā ir vairāk darīšana ar iekšējās drošības jautājumiem, nekā ar citām valsts militārām problēmām. Garnizona priekšnieks un viņa rīcībā esošās vienības veido otro aizsardzības līniju, kam jāuzmana arī slepenās policijas spēki, ja tie, izmantojot savu speciālo situāciju, nodarbotos ar plāniem gāzt valdošo režīmu.

Teiktais pierādījās jau Krievijā, kad pēc Staļina nāves pārējie varasvīri mēģināja aizsargāties pret Berijas plāniem ar Maskavas garnizona palīdzību. Bulgārijai ir robežas tikai ar divām komunistiskām valstīm, Jugoslāviju un Rumāniju. Abām tām izdevies samērā veiksmīgi atkratīties, resp. mazināt krievu dominētāju ietekmi. Sevišķi Jugoslāvija ieguvusi patstāvīgu stāvokli austrumu blokā. Tāpēc nav ko brīnīties, ka arī Bulgārijā it plašas aprindas arī komunistu partijā vēlas sekot savu kaimiņu priekšzīmei un atkratīties no Maskavas pārraudzības, ko personificē komunistiskās partijas sekretārs un valdības galva Živkovs. Sacelšanās mēģinājumu vadījuši grupa augstu partijas un militāro funkcionāru, domājams, ar aizsardzības ministra biedru Transki priekšgalā.

Bulgāru komunistiskās partijas politbirojam ir ap 12 locekļu, viens no tiem ir bruņoto spēku politiskais vadītājs. Uz

tā, kā arī aizsardzības ministra pleciem tagad gultās pirmā un tiešā atbildība par ģen. Aņeva iecelšanu Sofijas garnizona priekšnieka amatā. Ka viņi to darījuši labā ticībā par pēdējā lojālīti, būs grūti pierādīt. Iekams sacelšanās mēģinājumā visi sīkumi nebūs noskaidroti, bulgāru politbiroja vadītāji nevar viens otram uzticēties un faktiskā vara pašlaik pāriet pilnīgi tikai Živkova rokās.

Jau 1961. g. partijas vadība bija spiesta atzīt zināmu grupu sazvērestības tendences un daļu vadītāju biedru pat izslēdza. To starpā bija arī karaļaika partizānu vadītāji, tautā ļoti pazīstami un daudz populārāki par partijas vadoņiem. Toreiz Živkovs stāvēja tuvāk ķīniešu līnijai, vajāja Bulgārijas pašu „revizionistus”, apšūdzot tos par nodevīgu politiku viņu prasības pēc liberālizācijas. Toreiz padzītie partijas vadoņi tika apvainoti par sazvērestību plānošanu un, kā jau tas pienākas, par pārdošanos ārzemju kapitālistu interesēm. Netrūka arī minējumu, ka „revizionisma” iemesls bija vēlēšanās iegūt lielāku neatkarību no pad. Krievijas. Daudzi vārdi tika toreiz minēti, bet bija arī tādi, kuri nāca gaismā tikai vēlāk, kad varas cīņas sīkākās detaļas izkļuva uz ārzemēm.

Revizionistiskās opozīcijas vadoņu vidū bijis arī tagad pašnāvību izdarījušais Ivans Todorovs-Gorunja. Šis fakts, kā arī tas, ka ģenerālis Aņevs bijis aktīvs partizāns kara laikā, norāda, ka opozicionālās aprindas nesen notikušā sacelšanās mēģinājumā ir 1961. g. notikumu mantinieki.

Kādi bijuši tie politiskie spēki, kas palīdzējuši abām šīm pēdējo notikumu centrālām personām pārdzīvot 1961. g. krīzi un palikt savos augstajos posteņos, atklāsies tikai pamazām.

Viens ir skaidrs, ka, lai arī aktīvās apvērsuma briesmas pašlaik novērstas,

Zviedrijas latviešu „centrālā padome”

Krodera-Kraukļa vadītā Zviedrijas latviešu centrālā padome ievēlēja. Ievēlēja — balsojot tādiem, kas to nav dariuši, kā arī tādiem, kuŗu vispār vairs nav. Kā tas iespējams?

Vispirms noklausīsimies vēlēšanu komisijas ziņojumu Zviedrijas latviešiem:

„Vēlēšanu komisija paziņo visiem iedzīvotājiem, ka līdz vēlēšanu instrukcijā noteiktam pārsūdzību termiņam, 31. martam, nav ienākusi neviena pārsūdzība par notikušām vēlēšanām. — Tā kā latviešu sabiedrībā tika runāts par it kā notikušām nelikumībām, tad vēlēšanu komisija izdārīja vairākkārtīgu un rūpīgu vēlēšanu materiālu pārbaudi, pie kam konstatēja sekojošo: 30 vēlētāju aploknes ar dažādām balsotāju dzīves vietām Zviedrijā ir nodotas tālu no attiecīgo balsotāju dzīves vietām vienā un tai pašā dienā, 15. martā, proti: Strengnesē 9, Kungshērā sešas, Stokholmā viena, Eskilstūnā divas un Mariefrēdā divas. Pārbaudot no šiem nobalsošanas gadījumiem, komisija konstatēja, ka minētos sešos gadījumos attiecīgās personas vēlēšanu materiālus nav saņēmušas un nav balsojušas, bet ar viņu kā nosūtītāju vārdiem un adresēm vēlēšanu komisijai pienākušas šo personu nobalsošanas aploknes.

Pēc izdarītās materiālu pārbaudes vēlēšanu komisija nolēma, ka vēlēšanas nevar atzīt par notikušām. Tā kā visi vēlēšanu materiāli, kā arī pastkastēs atslēga bija vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja V. Kraukļa personīgā rīcībā, tad vēlēšanu komisija pēc izdarītās pārbaudes bija spiesta atzīt, ka par notikušo atbildīgs tikai vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs V. Krauklis. Pēc tam V. Krauklis paziņoja, ka viņš atsakās no vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja pienākumiem.

Vēlēšanu komisija ieskatīja par nepieciešamu par apstākļiem ZLCP vēlēšanās informēt visu ZLCP ietilpstošo grupu pārstāvjus. Šo pārstāvju sanāksmē 11. aprīlī Stokholmā Padomes priekšsēdētāja A. Padēļa vadībā šī sanāksme vienotās, ka šādos apstākļos jāizdara pārvēlēšana, piedaloties tām pašām grupām ar tiem pašiem kandidātu sarakstiem, kas piedalījās 13.—15. marta vēlēšanās.

Vēlēšanas vadīs vēlēšanu komisija šādā sastāvā: vicepriekšsēdētājs I. Freimanis (kas izpildīs priekšsēdētāja pienākumus), sekretārs J. Mālitis, komitejas locekļi — A. Kroders, P. Pētersons un R. Jansons. Komisija lūgusi kristīgo demokrātu grupu dot savu pārstāvi komisijā. Balsošana notiks no 13. līdz 15. maijam”.

Mazliet padomājot par šīn dokumentā teikto, kā arī par latviešu pilsoniskās preses, piem. Vācijas Latvijas, atzinību

mā ticams, ka krieviem izdosies aizkavēt Bulgāriju ieņemt patstāvīgāku pozīciju austrumu blokā. Ekonomisko izolāciju Bulgārijai jau zināmā mērā lauzusi, Maskavas kontrole pār tās ekonomiju mazinās un tirdzniecības sakari ar rietumiem paplašinās. Pusgadā, kas pagājis kopš Krievijas krišanas, krievu lāča ķepas spiediens Austrumeiropā turpinājās mazināties un daļa valdību rāda vēlēšanu uz tālāku patstāvību. Šī attīstība jāvērtē kā noteikti pozitīva, Maskava to protams mēģinās kavēt, bet tās panākumiem šīn virzienā var būt tikai gadījuma sekmes.

Pret krievu iespaidu vērsta Eacelšanās mēģinājums Sofijā, lai arī neizdevies, nestiprinās Brežņeva un Kosiģina nedrošo stāvokli Maskavā. Sigma.

vēlēšanu komisijas „virīšķīgai drosmei”, atzinīgā vienprātībā izšķirties par jaunām vēlēšanām, rodas daudz neatbildētu jautājumu.

Vispirms — kā tas iespējams, ka līdz 31. martam nebija nekādu pārsūdzību par vēlēšanām. Kādā lielā sarīkojumā jau 26. martā runāja pilnīgi atklāti par notikušām nelikumībām. Kristīgo demokrātu balsu skaita pieaugums no 57 iepriekšējās vēlēšanās līdz 149 bija gan sarunu, gan jautrības objekts. Bet vēlēšanu komisija gaidīja. Uz ko? Vai cerēja, ka runas norims un visu varēs nodot aizmirstībai? Ir ļoti liels iemesls to pieņemt, jo, cik zināms, slavinātā vēlēšanu komisijas vienprātība radās tikai apstākļos, kad vairs citas izejas nebija. Par visa atstāšanu mierā uzstājušies gan kungi, kas kādreiz mācījušies par juristiem, ar savdabīgiem praktiskās dabas argumentiem, ka jaunas vēlēšanas prasīs naudu un darbu, gan dažādi ideologi, jūsdami zilā miglā aizkūpam pēdējās autoritātes kriptas runāt tautas vārdā.

Tikai tad, kad „nacionālā lieta” vairs nebija turama, nācis sāpīgais lēmums. No par vainīgā atrastā Kraukļa atstāties pēc drauga draugs, pat galvenais šefideologs bijis spiests to darīt, varbūt ar skumjām sirdi, varbūt arī ar klusām cerībām, ka nu varēs nemaksāt bijušam cīņu biedram par avīzes salikšanu iekrājušos lielos parādus.

Ka par sāpīgās operācijas, kā to dēvē Latvija, nepieciešamību iestājušies Daugavas Vanagi, ir tiesa. Vēl vairāk tiesa ir tas, ka par to viskrasāk iestājušies tie, kas atrodas tālāk no cerībām ieņemt amatu padomē. Par to, protams, šiem cilvēkiem pienākas atzinība.

Kādā veidā tad blēdības, kuŗām nav piemēra latviešu trimdas sabiedriskā dzīvē, varējušas notikt? Vai vainīgs ir tikai Krauklis? Lauvām tiek atdots, tā sakot, pie rokas pieķertais. Bet kāda tad ir tā gaisotne, kuŗā šādas lietas varēja notikt, ko darija pārējā vēlēšanu komisija, kā izskaidrojams totālais kārtības un kontroles trūkums gan vēlēšanu materiālus izsūtīt, gan tos atpakaļ saņemt? Tā nu iznācis, ka melnais Krauklis pazīstama grāmatizdevēja sarkanajā „Mercedes’ā” varējis šķērsot augstāk minētās viedru zemes pilsētas, no kuŗām tad ieplūduši vēlēšanu materiāli. Vai te vainīgs tikai Krauklis? Kāpēc bija jāizvēlas arī Strengnese, kur kādreiz dzīvoja kāds palaidnīgs viedru bīskaps, kam arī bija lielas nepatīkšanas ar ķēngu vēstuli sūtīšanu, savu svēto amatu kārojot, lalkam liekams uz sagādīšanās lēses.

Savādi arī tas, ka vēlēšanu komisija runā tikai par 30 vēlētāju aplokšņu pārbaudīšanu, lai gan zināms, ka pārbaudāmo bijis daudz vairāk. Vai ar to mēģināts slēpt nelikumību plašo apjomu?

Neizbēgams ir arī jautājums, kāpēc šādām lietām vajadzēja notikt un kā labā tas notika? Vai vainīgais to darija tikai savā labā, cik daudz no viltoto vēlēšanu zīmju kuponiem piešķirts draugiem citos sarakstos? To jau taču itin viegli varētu konstatēt vēlēšanu materiālos, sevišķi vēl vērtē nēmot Alksņa izstrādāto lielisko jauno skaitīšanas metodi. Vēlēšanu komisijai visi šie materiāli ir. Vai virīšķīgai drosmei nevarētu arī tos publicēt?

Neapšaubāms dzineklis notikušajām nelikumībām būs arī bijusi balsotāju par katru cenu panākt lielāku balsotāju skaitu, lai jaunajai padomei dotu jēl kā-

das iespējas runāt Zviedrijas latviešu vārdā. Vai te vainojams tikai Krauklis? Visa šī afēra taču dzimusi apstākļos, kur „saticīgā mierā” kopā darbojušies labākie no labākiem, pašu vislabāko izvirzot priekšsēdētājam. Lielā „tirībā” notikušais līdzšinējās padomes darbs, kur neesot pat trūcis mūžīgā tukšumā dzīvojošo ideologu parakstu viltojumu uz naudas dokumentiem, tagad sasniedzis savu kulmināciju. Tāpēc nevainosim tikai Kraukli, morālā atbildība jānes visai vēlēšanu komisijai un arī visiem tiem, kas šiem kungiem dāvāja savu uzticību.

Kas notiks tālāk? Būšot jaunas vēlēšanas, kuŗas atkal vadīs tā pati vēlēšanu komisija, tikai bez izstūmtā Kraukļa. Vai pat minimāla sabiedriska godprātība neprasiu ko citu?

Savā laikā Brīvībā jau rakstījām, ka Zviedrijas latviešu demokratisks aprindas var būt tikai apmierinātas par savu pareizo lietu uztveri jau sen, kas dod iespēju noskatīties šajā bēdīgajā komēdijā tikai no malas. Vai par stipru teikts? Bet kas cits tas ir, ja ne bēdīga komēdija, kad vēlēšanu komisijai nu bija pat jāizrauga sevišķa trīs vīru komisija, lai mēģinātu pierunāt Kraukli atteikties no kandidēšanas arī nākamās vēlēšanās, ko pēdējais stingri nolēmis darīt.

Mēģinājums radīt kaut kādu tautas pārstāvniecību šādā veidā, ar cilvēkiem, kuŗi rīkojušies tikpat kā ar saukli — jo lielāka blēdība, jo labāka politika — beidzies ar smagu neveiksmi. Neko nedos arī viena vainīgā atrašana un izslēgšana.

Lai varētu nonākt līdz auglīgai sadarbībai plašākā mērogā, runājot par politiskiem mērķiem, nepieciešama vispirms godīga, atbildīga spēku apvienošanās konkrētu programmu robežās. Heterogēnie veidojumi, pieķaŗot sev tikai apzīmējumu nacionāls, pārāk viegli nonāk neatbildīgu personu rokās. Mēģināt tos apvienot un saturēt kopā godīgam darbam — neiespējams uzdevums.

Mums — sociāldemokrātiem un visiem Zviedrijas demokrātiski progresīviem latviešiem nebija nekā kopīga ar veco Zviedrijas latviešu centrālo padomi un nebūs nekā arī ar jauno. Viens sliežu bīdītājs ir kritis, viņa garīgā maizes tēvi paliek. Tiem, protams, vislabāk patiktu, ja notikušo pēc iespējas ātrāk apkārtu aizmirstības puteklī. Bet var jau notikt, ka izstumtais neklusē. Komēdijai var būt vēl vairāki cēlieņi.

☆

Mūsu reakcijai pieteikts Kr. 50:— ziedojums ev. V. Kraukļa „baltās grāmatas” izdevumam.

JUGOSLAVU PROFESORA PATIESI VĀRDI PAR STAĻINU

Ko diktatūras zemēs teikt brīvu un patiesu vārdu ir bīstami, vēlreiz pierādījis Jugoslavijā. Ka tur jau ilgus gadus tiek cietumā turēts Milovans Džilas, zina visa pasaule. Viņš bija atļāvis par pavisam traku — kritizēt pašu sistēmu, to, kas arī viņu pašu bija novedusi iedomātās varas vai pašā galotnē. Tagad soda bulta ķērusi profesoru, 31 g. veco Mihailu Mihajlovu. Viņš uzrakstījis ļoti kritisku rakstu par Padomju savienību!

Tiesas sēdē aprīļa beigās prof. Mihajlovs aizstāvējies, ka esot rakstījis tikai taisnību un publicējis tikai vēsturiskus faktus. Ja tie nebūtu pareizi, tiem nebūtu nekādas vēsturiskas vērtības un es tādus nekad nebūtu publicējis, teicis profesors tiesas priekšā.

Raksts, ko viņš nosaucis par „Vasara Maskavā” vispirms iespiests jugoslavu

LPK padomes sēde

Latviešu palīdzības komitejas Zviedrijā padomes sēde notika š.g. 25. aprīlī. LSDSP sēdē pārstāvēja E. Ogrīņš, J. Bauska, B. Misiņš, J. Pāvļāns un L. Ešenvalds. Par sēdes vadītāju ar 10 pret 7 balsīm ievēlēja M. Salno. Uz padomes sēdes vadītāja un sekretāra amatiem soc. dem. str. partija savus kandidātus nedeva.

Darba kārtībā bija sekojoši punkti: 1. Vadības vēlēšanas, 2. 1964. g. darbības pārskats, bilance, 3. Revīzijas komisijas ziņojums, 4. Bērnu vasaras kolonijas budžets 1965. g., 5. LPK budžets 1965. g., 6. Statūtu papildinājumi un grozījumi un 7. Dažādi jautājumi un ziņojumi.

Uz Dr. E. Ogrīņa ierosinājuma pēc debatēm darba kārtību papildina: „Sekretāra Kraukļa jautājums”.

Palīdzības darba kartes 1964. g. izpirkušas 570 personas. Pagājušā gadā, tāpat kā iepriekšējos 14 gados, organizēta bērnu vasaras kolonija Stokholmas tuvumā, kur piedalījušies arī latviešu bērni no Vācijas.

LPK bibliotēkā ir ap 2000 sējumu. 1964. g. pasākta grāmatu apzināšana par Latviju un arī par latviešu autoru darbiem zviedru bibliotēkās. 1965. gada rudenī par apzinātām grāmatām iznāks katalogs.

Notāriālā nozare turpinājusi palīdzības sniegšanu dažādu dokumentu izgatavošanā. Turpinājusies arī iebraukšanas atļauju pieprasīšana. Iesniegums sūtīts arī zviedru valdībai sakarā ar Čruščova viesošanas Zviedrijā.

Pie LPK pastāv adrese kartotēka ar ziņām par apm. 5000 latviešiem. Tāpat darbojusies grāmatnīca, kas pēdējā gadā devusi labu peļņu. Pie LPK piekoman-dēti 6 archīva darbinieki, kam algu maksā Zviedrijas valsts.

Pie darbības pārskata soc. dem. pārstāvji nāca ar dažām kritiskām piezīmēm. Izsūtītā darbības pārskatā, laikam ar nolūku, nepareizi ierakstīts, ka soc. dem. neesot devuši kandidātu valdes priekšsēdza pirmā biedra amatam. Šeit jākonstatē, ka LSDSP uz šo posteni deleģēja E. Ogrīņu, kurš šo vietu jau ieņēmis kādus 10 gadus, bet 1964. g. Breiķša-Kraukļa jaunajai majoritātei Ogrīņa kandidatūra nepatika un tāpēc to noraidīja. Kāpēc tas notika, gan nevienš ne-

laikrakstā, kas nekavējoties konfiscēts. Mihajlovam izdevies sava raksta kopiju nosūtīt uz Itāliju.

Dienu pirms tiesas sēdes Mihajlovs atstādināts no profesora pienākumiem Zādas universitātē krievu literatūrā.

Mihajlova raksts bazēts uz datiem un novērojumiem, ko viņš guvis uzturoties ilgāku laiku Maskavā pagājušā vasarā. Garais raksts bijis smaga kritika par krievu komunistisko sabiedrību gan šodien, gan pirms gadiem.

Jugoslaviju iestādes konfiscējušas laikrakstu Delo, kas iespiedis rakstu divos turpinājumos, pēc krievu vēstniecības Beļgradē pieprasījuma, jo tā atzinusi rakstu par apvainojošu. Mihajlovs, cita starpā, rakstījis, ka Staļins piekopus masu slepkavības jau ilgi pirms Hitlera. Maskavas avīzes viņš atzinis par bēdīgām, garlaicīgām un ideju nabagām.

Prof. Mihajlova apcietināšana un tiesāšana radījusi uztraukumu un nepatiku diezgan plašās aprindās Jugoslāvijā, kas nevēlas dejot pēc Maskavas stabules.

Ir zīmīgi, ka Tito Jugoslāvija, kas taču pati cieta diezgan no Staļina, tagad atrod par vajadzīgu aizstāvēt „tēva un skolotāja” labo slavu.

paskaidroja. Vai tas nu būtu noticis sadarbības, palīdzības darba vai komitejas autoritātes „saglabāšanas” labā pie zviedru iestādēm?

Latviešu grāmatu apzināšanu zviedru bibliotēkās mūsu pārstāvis Br. Kalniņš ierosināja jau sen atpakaļ: zēl, ka komitejas valde bija iekustināma ko darīt tikai ar daudzkārtējiem atgādinājumiem.

Tālāk kritiskas piezīmes tika izteiktas par rakstu, kas iesūtīts zviedru valdībai iebraukšanas atļauju lietā. Tika aizrādīts, ka zviedru iestādēm vajadzīgi statistiski dati un mazāk vispārēju fražu.

Revīzijas komisijas pārskatu sniedza Kerls, ziņojot, ka revīzija izdarīta tikai par 1963. g. Par 1964. g., lai varētu pieņemt 1964. g. darbības pārskatu, uzdeva revīziju izdarīt līdz nākamajai padomes sēdei, kas sanāks rudenī. Ļoti bēdīgi, ka tikai tagad varēja pieņemt 1963. g. rev. kom. pārskatu!

Padomes locekļi noklausījās arī nākamā darbības gada budžeta priekšlikumu, ko pieņāma bez grozījumiem.

Plašākas diskusijas izraisījās par statūtiem. Padome vienojās, pieņemot dažus grozījumus un papildinājumus, uzdot statūtu komisijai izstrādāt galīgu projektū un to nodot apstiprināšanai nākamajai padomes sēdei rudenī. Vispirms nolēma: līdzšinējo LPK konferenci pārdēvēt par **padomi**, tanī ievēlētos pārstāvjus par padomes locekļiem, līdzšinējo komiteju saukt par **valdi**. Firmas vārds paliek līdzšinējais: Latviešu palīdzības komiteja.

Starp svarīgākiem papildinājumiem mināma vēlēšanu komisijas paplašināšana, kur turpmāk būs viens pārstāvis no katras grupas. Komisija par savu darbību turpmāk būs atbildīga padomei. Valdes vēlēšanas izdarāmas uz proporcionālās sistēmas pamata, ja to pieprasa 5 padomes locekļi. Tāpat uz proporcionālītes pamata lēvļ arī valdes amata personas, ja ir notikušas proporcionālās vēlēšanas uz valdi. Revīzijas komisijas pārstāvji var piedalīties valdes sēdēs, kas valdei arvienu jāpazīno. Revīzijas komisijā ir trīs locekļi, no kuriem viens ir sasaucējs, t.i. pēc zviedru parauga. Soc. dem. priekšlikumu, ka valdē nedrīkst būt LPK nodarbināti algoti darbinieki, pagaidām noraidīja. Pie šī punkta izcēlās plašākas debātes. Soc. dem. aizrādīja uz iespēju, ka valdē ieiet vairākus algotu darbinieku, kuri tad paši noteiktu visu savu darbību. Aizrādījumi, ka tā notiek, piem. akciju sabiedrībās, ir aplami. LPK ir pavisam cita rakstura un struktūras organizācija.

Pie darba kārtības punkta: „Sekretāra Kraukļa jautājums” padomes locekļi noklausījās informāciju par konstatētiem viltojumiem un citām nebūšanām tā saucamās Zviedrijas latviešu centrālās padomes vēlēšanās, kuras vēlēšanu komisijas priekšsēdis bija K. Pēc plašākām debatēm LPK padomes sēde konstatēja, ka LPK sekretārs Krauklis nebūda sabiedrisku uzticību un tādēļ vienbalsīgi nolemj suspendēt no valdes locekļa un sekretāra amatiem.

Ir tikai viens jautājums — kāpēc vispār bija vajadzīgas kādas debātes šinī jautājumā? Vai sekretāra krusttēviem, kas viņu ar bloķēšanās palīdzību — īstenībā pret vēlēšanu gribu, jo viņam nepienācās vieta valdē — iedabūja sekretāra amatā, tik grūti tukstot rūgto šķiršanās kausu? Runas par kautkādu apstākļu pilnīgāku noskaidrošanu ir pilnīgi liekas. Atliek tikai, vai nu tiecēt ZLCP

vēlēšanu komisijas 6 vīru ziņojuma vai arī vēltīt ticamību „melnās rokas” variantam, kas tad nu kā simtkājis bū izstiepis savus taustekļus ap zviedru īnes vēstuļu kastēm. Tā būtu dažam ja ka pasaka vai sapnis, bet arī nekas vairāk. Jāatmostas vienreiz būs tikpat. Bez tam — šoreiz jau tie nav jau sociāldemokrāti, kas sadomājuši pazudināt kristīgi-nacionālu censoni. Paša biedri novērsuši savu vaigu no grēkrikušās avs.

Suspendēt nozīmē atsvabināt amata pie izmeklēšanas laiku. Cik vilksies šī suspensija?

ATKLĀTĀKA VALODA,

nekā līdz šim parasts dzirdēt, ieskan okupētās Latvijas avīzē, „Literatūra un māksla”. Rakstniecības kritiķis Edgars Damburs garākā apcerē Runāsim klāti, st. citu, raksta sekojoši: „Sastāpams vēl dažs dogmatikis, nav pavisam izzudis arī paballīgais literāta tips, k nemāk strādāt bez instrukcijām, vadīšiem norādījumiem. Kā lai tiekam viņi no vēl nepārspētajiem personības kugadu recidīviem? Patiesība dzimst šādā, un literatūrai, kā jebkurai gara divets nozarei, pavisam nepieņemams kā kāds „vadonības” princips. Nekas netik kaitīgs, kā atsevišķa cilvēka, grupas, monopols, kas tad nu izlemtu, ko un kā rīkoties, ja nepieciešams, u liktu savu veto. Nevar taču katram mēdienu jautājumam rast atbildi revolūci nāro demokratu darbos, sešdesmito gadlatviešu padomju literatūras parādī iztīrījām izlīdzināties tikai ar Andre Upiša agrākajiem darbiem, Jansons Brauna vai Linarda Laicēna, Andre Kurcija vai kāda cita literāta spriedmiem. Lsitājam rodas iespaids, ka viskaujas divu ideoloģiju frontē tiek izkrotas kaut kur ārpusē, aiz mūsu repulikas robežām. Citur kaismīgi strīdipolemizē, meklē, pārvērtē vecās vērtības, bet mūsu mājās valda omulīgs klums: Kad pārlapoju pirmspadomju demokrātiskos un kreisos žurnālus, avīzē pārsteidz taisni kritiskās domas rosmi.

Autora rakstā nepārprotami izpauz ilgi nomākta griba atbrīvoties no sasti gušās, uniformētās, garadzīvei svešdogmas, kas tā saukto padomju literatūru nomākusī līdz šabloniskai viduvēbai. Ir jau vēl padomju diktatūrā daudz sektori, visupirms politiskais un sabiedriskais, ko pārvalda nemaldīgas „grupas monopols” un par ko nevienš nedrīkst strīdīties skaidrības vai patiebas labā. Rakstniecībā, mākslā, zinātomēr otrā atkūšanas pazīmes ir jau mē. Līdz ar Damburu varam tikai lēties, lai tās drošāk izpaustos arī mūdzimtenē iebiedēto intelektuāļu pašvīgākā domāšanā.

J. K.

LATVIEŠI TRIMDĀ! Atbalstiet latvie sociāldemokratu cīņu pret komūnismu!
BRIVIBAS abonements (10 n-ri gadā) maksā Zviedrijā gad. Kr. 9:—, pusgad. Kr. 5:—; ASV/Kanadā dol. 2:— (d. 1.25); ar gaisa pastu dol. 3:— (1.75). Pārējās valstis attiecīgā valūtā, tās vērtību pielīdzinot maksai ASV dolāros. Zviedrijā nauda iemaksājama postg. 45 83 35 Lettlands SAP, Utlandskor mittēn, Dalbobranten 25, 6 tr. FARSTA. No citām zemēm naudas sūtījumi adresējami Bruno Misiņam, Dalbobranten 25, 6 tr. FARSTA.

Redakcija: Strandliden 61 1 tr.

VALLINGBY, Sweden

Ansvarīgā utgīvare: Dr. Emīls Ogrīņš
Redakcija: Bruno Kalniņš un Jānis Rītums

Vāstmanlands Folkblad Tryckeri, V.